

ELS ARCS: VILES I POBLES

Ramon AMIGÓ

Hi ha viles, i ciutats, que tenen agregats nuclis petits de població escampats, relativament a poca distància de l'entitat municipal de la qual depenen. Aquests poblats sense una economia prou potent per a fer front a les despeses que comporta una administració moderna, van ser agregats a la vila o la ciutat amb la qual ja estaven estretament relacionats. És el cas de l'Albiol, amb Bonretorn; el de Figuerola, amb Miramar; el de Tarragona amb la Canonja, Ferran, Molnars i Tamarit; el de Valls, amb Fontscaldes, Masmolets i Picamoixons (aquest últim ara una mica canviat); el de Vandellòs, que havia tingut Castelló, Fatxes, Gavada, Masdevalentí, Remullà —que es poden donar per despoblats— i Masriudoms i Masboquera —que encara conserven alè— i l'Hospitalet de l'Infant, que l'economia de consum turístic ha fet créixer en gran manera; i el de Vilanova d'Escornalbou, amb l'Arbocet. I és el d'una colla d'altres, entre els quals Mont-ral, amb l'Aixàviga, Cabrera, la Cadeneta i Farena, aquesta última amb una vitalitat cultural que li permet de publicar una revista. I el de Tivissa, amb Darmós, la Serra d'Almos i Llaberia, i novament, també en aquest llogaret surt una publicació trimestral, el butlletí del Museu del Bast. Vet aquí dues revistes que són com un cedre alterós en un desert; és a dir, un miracle generat per l'entusiasme localista: carcanada de l'entusiasme nacional.

Alguns d'aquests agregats són minúsculs, com el Pinetell de Rojals, que depèn de Montblanc; i Albarca i Siurana de Prades, englobats a Cornudella de Montsant; i algun altre té una certa importància, com les Ferreries (o Terrisseries), a Miravet. Però el nom de cap d'ells no figura a la retolació del conjunt del municipi, una retolació que es limita generalment a exhibir el nom de la vila a la qual són agregats.

He dit "generalment" perquè en alguna ocasió els noms de dos nuclis consten junts al nomenclàtor: Castellet i el Vilar, Castellet i la Gornal, Vilanova i la Geltrú, i algun altre; però no gaires. El que predomina és el que he comentat: els agregats hi són, contribueixen als exercicis municipals i reben del centre administratiu corresponent les atencions inexcusables. Hi deu haver alguna raó històrica, o d'alguna altra mena, que ara no m'entretindré a investigar, perquè és un altre el propòsit d'aquest article.

Amb l'augment de segones residències —o de primeres, construïdes per allunyar-se de centres urbans tumultuosos— agrupades a l'entorn d'un antic mas, no seria estrany que aquests nuclis nous d'habitants fossin considerats barris agregats al municipi al terme del qual s'han establert. Podria ser el cas de Portugal, d'Alforja. I el de les Masies Catalanes, una urbanització començada al mas d'Urrútia, de l'Albiol, que s'ha anat estenent i entra ja al terme d'Alcover. I les Planes del Rei, a Pratdip. I segurament en altres llocs.

Un cas extraordinari és el d'aquell municipi que porta un nom compost, amb dues paraules unides amb conjunció: la primera designa una vila existent i pròspera; i l'altra paraula, posada en segon lloc, és el recordatori d'un poblat, de l'edat mitjana, que va desaparèixer amb les crisis del segle XIV. No hi ha ni record del lloc concret on havia estat. Faig referència als Arcs. Al llibre *Història de l'antiga vila dels Arcs* (Reus, 1982), l'autor, Laureà Pagarolas, fill de Vinyols, expert en investigacions històriques, confessa amb honestedat que "no podem determinar l'emplaçament exacte de l'antic nucli de població dels Arcs, tot i que el suposem sobre la Font Coberta". Doncs, si a Vinyols demaneu que us expliqui la manera d'anar als Arcs no trobareu

ningú que us la pugui indicar, sinó que s'hagi creat una llegenda —cosa que podria haver passat— per a justificar el nom que he citat fa una mica. En tot cas us adreçaran a la partida de terra que reté aquest nom, un fet raonable, atès el conservadorisme tradicional de la toponímia.

A la bibliografia consultada, el nom compost ve d'antic, segurament des de la formació dels termes municipals, que van rebre el nom segons els criteris de funcionaris —o de corresponsals seus— que dominaven el centre de l'estat unitari creat feia pocs anys. Aquesta tònica s'interrump i es passa a la denominació simple, Vinyols, a partir de la revisió toponímica feta per encàrrec de la Generalitat de Catalunya, a la dècada de 1930.

Perduda la guerra, reapareix el compost però no en exclusiva, perquè hi ha publicacions que es guien pels criteris emanats de l'Institut d'Estudis Catalans.

Pascual Madoz, al *Diccionario geográfico-estadístico...*, de mitjan segle XIX, anota Viñols y Archs, i li atribueix unes 200 cases (sense indicar què cosa era [els] Arcs). També Emili Morera (*Geografía General de Catalunya*, volum de Tarragona, circa 1910) encapçala el capítol amb Vinyols y Archs i diu que el poble és format per 146 edificis i que pel terme hi ha 53 masos; a les notes històriques parla dels Arcs: sota la jurisdicció de la Mitra “vingueren unint-se [Vinyols i els Arcs] fins a constituir una sola localitat, que conserva los dos noms”. El *Nomenclátor* de l'Institut Nacional de Estadística, província de Tarragona, 1950, anota 132 cases en compacte a Vinyols, i no n'anota cap a Sant Joan dels Arcs; i, en disseminat, 4 a Vinyols i 25 a Sant Joan. (Ho repeteixo: en disseminat, és a dir, sense que a Sant Joan hi hagués una població). Quant als habitants, parla de 504 en compacte i 3 en disseminat a Vinyols, i cap en compacte i 105 en disseminat, a Sant Joan. Això vol dir que Sant Joan dels Arcs era una partida de terra en la qual hi havia els masos i la gent que s'ha dit. Pere Anguera, a *Història dels pobles del Baix Camp* (1987), anota Vinyols i els Arcs i parla de plets amb Cambrils per la possessió dels Arcs, un nom que designava el territori d'aquella població desapareguda. Diu que el 1833 —que és quan es van formar els termes municipals— hi havia als Arcs 3 veïns i 12 persones. I el 1970, 17 d'agrupades i 50 de disseminades; però no diu on eren aquestes 17 persones; no podien ser al poble dels Arcs, que no existia. Hi devia haver 17 famílies disseminades, amb 50 persones. Finalment, el *Diccionari Barcanova de geografia de Catalunya* (1993) atribueix a Vinyols i els Arcs 838 habitants i diu que el terme comprèn dues unitats de població; no s'havien adonat que només n'hi ha una: es van deixar enganyar pel rètol i no van fer comprovacions.

El *Diccionari enciclopèdic Salvat* (1935) va fer cas del criteri de l'IEC; va fer l'entrada per Vinyols, amb 582 habitants, i diu que Vinyols i Arcs eren, antigament, dos llocs aproximats (volia dir “pròxims”) que esdevingueren una sola entitat municipal. *Població de Catalunya. 1935* (Generalitat de Catalunya, 1937) escriu Vinyols, i prou. El *Diccionari nomenclàtor*, de l'Aedos (1964), fa l'entrada per Vinyols i diu que té agregat el veïnat de Sant Joan dels Arcs. Per separat, dóna els Arcs, que és “poblat de l'aj. de Vinyols. Abans el municipi duia el nom de Vinyols i Arcs”, un comentari que fa entendre que el nom del municipi es limita a Vinyols, tal com consta a l'encapçalament de l'entrada. La *Gran Geografia Comarcal de Catalunya* (1982) dóna Vinyols per nom del municipi i diu que els Arcs va desaparèixer del tot al segle XVI, i que Sant Joan dels Arcs s'uní a Vinyols per una concòrdia de 1339.

Es pot establir un grup de publicacions que utilitzen el nom compost d'acord amb l'autoritat central de l'Estat espanyol, sigui per voluntat conscient o per inèrcia; i un altre grup que fa cas de les conclusions a què van arribar els científics de l'onomàstica que van rebre l'encàrrec del govern de Catalunya de reflexionar a l'entorn d'aquest tema i es van decantar per Vinyols, a seques, tenint en compte l'únic agrupament humà compacte que existeix dintre el perímetre d'aquell terme municipal situat entre els de Montbrí, Riudoms i Cambrils, amb una banya cap al sud, que es fica entremig de terres de Cambrils, i arriba fins a poca distància de la mar, vora el port de Cambrils i la platja del Regueral.

Si només es té en consideració la bibliografia que usa dos noms enllaçats amb la preposició copulativa, es pot desembocar a la creença que els Arcs és realment un poble que existeix, amb cases i carrers, i moviment de població, malgrat que, amb el segon nom, es designa, de fet, un poble que no hi és, que ni ha deixat cap rastre físic. Els Arcs és un nom que designa una partida de terra sense poble. No diré que no sigui bo —ans al contrari— d'ajudar-se a viure satisfet a base d'il·lusions (o d'estratègies).

No hi ha dubte que va existir, i que en va sortir, uns set-cents anys enrere, Pere dels Arcs —primera meitat del segle XIII—, fill de Bernat dels Arcs. Pere va ser senyor d'Alforja i és fama que fou un personatge molt bel·licós, que mogueu bregues pel Camp de Tarragona i en altres comarques. Al seu testament, de l'any 1242, consta una deixa a favor de la capella de Santa Caterina, dels Arcs. I, entre altres coses, deixava el castell dels Arcs al monestir de Bonrepòs. Però l'abadessa d'aquella comunitat, vista la importància dels deutes del testador, va optar per vendre tota la deixa a l'arquebisbe de Tarragona. Ho expliquen Francesc Cortiella i Pere Anguera a *Història d'Alforja* (1986). Quant al castell, quan Laureà Pagarolas (*Història de l'antiga vila dels Arcs*, Centre de Lectura, Reus, 1982) el cita, diu que “cal suposar que bastí ben aviat un castell” (p. 17), referint-se a Ramon dels Arcs, fundador de la vila al segle XII. Poc després (p. 18), parla del “castell de Ramon dels Arcs” com realment existent. Tanmateix, no sabem quin significat s'ha de donar a aquest substantiu.

En un document de l'any 1339, hem vist un G. [segurament Guillem] dels Archs “jurati Constantini”. Va assistir en un consell de la Comuna del Camp celebrat a la Selva, segons Eufemià Fort (*Notícia històrica d'una singular institució medieval. La comunitat de pobles del Camp de Tarragona*, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1975, p. 260). Aquest G[uillem] devia procedir d'aquell petit nucli poblacional, que ja no va tardar gaire a desaparèixer. No sembla, tanmateix, que el topònim s'hagi consolidat com a llinatge.

20/06/2007